

que es deriven de les passions i complir com cal els deures de cada moment, restant moderats en les passions. Però per a adquirir aquesta capacitat s'ha de pregar Déu.» (p. 134) L'obra acaba amb un reconeixement de la procedència divina de la Llei per part dels alexandrins i amb el retorn dels savis jueus a la seva terra d'origen.

En la carta, s'observa un judaisme obert a la cultura hel·lènica que contrasta amb estretes visions com les del tercer llibre dels Macabeus (vid. p. 101, n.101) i s'hi perceben consideracions, com ara aquesta: «Viure com cal consistia a observar les lleis, cosa que s'obtenia molt més estant a les escoles que no pas amb la lectura.» (p. 102), atribuïda al rei, que denoten direccions didàctiques del pensament molt pròpies del món alexandrí i que poden ésser de gran utilitat a l'especialista en filosofia hel·lenística, com també ho poden ser els capítols V i IX de la introducció, dedicats a situar la carta en el context de la literatura judeohel·lenística i a interpretar l'òsmosi entre el judaisme i l'hel·lenisme. Segons Raurell, «la síntesi del contingut de la *Carta d'Arístees* permet captar l'existència dels dos rostres que formen l'obra: el rostre jueu i el rostre grec. El problema que es planteja és el de copsar bé la regla de la seva articulació i la funció del seu contrast.» (pp. 10-11)

En un altre ordre, l'historiador de la literatura etnogràfica que valora la documentació aportada per Tàcit a *Germània* no podrà deixar passar les interessants i minucioses descripcions d'indrets, edificis i objectes (vegeu el capítol dedicat als regals del rei) de l'escrit d'Arístees, així com les reflexions sociològiques sobre l'augment de població urbana i el descens en la rural a Jerusalem i Alexandria, comentades en les erudites notes del responsable d'aquesta magnífica edició bilingüe.

Andreu GRAU I ARAU

Vicente SANFELIX, *Mente y conocimiento*, Madrid: Biblioteca Nueva, 2003. 413 pp.

Pot ser una operació de «destrucció» equivalent a una història parcial de la filosofia moderna i contemporània? Pot aquesta història parcial encara complir una funció clarificadora? Pot aquesta clarificació anar més enllà d'una necessitat acadèmica i aproximar-se a una relació desinteressada amb la reflexió? Aquesta obra de Vicente Sanfèlix, catedràtic de filosofia a la Universitat de València, és, almenys, un repte per al lector en la qüestió que dilucida. Sense la pretensió il·lusa de fer més senzilles les coses del que són, gaudeix de la capacitat de l'autor de presentar els arguments de manera clara i mostrar les dificultats allà on precisament són, sense intentar simplificar-les indegudament. Segons les seves pròpies paraules, el llibre pretén una «destrucció» de la tradició que va convertir en disciplines filosòfiques fonamentals successivament la teoria del coneixement i la filosofia de la ment. El que es juga en el text és una posició fonamental respecte de la tasca mateixa del filosofar d'aquests darrers segles –i del filosofar de sempre. El professor Sanfèlix pretén una defensa del projecte emancipatori il·lustrat que sigui conscient de les seves mancances en una autocrítica explícita. La manera d'exercitar aquesta autocrítica de la consciència es realitza sobretot en el refús de les posicions naturalistes respecte del coneixement i de la ment pròpies del darrer terç del segle passat. El llibre demostra un acurat coneixement de les discussions més recents en els camps de la «teoria del coneixement» o «epistemologia» o «teoria de la ment» (la discussió respecte dels noms és, per cert, atinada). Davant la ruïna dels models fonamentalistes del coneixement o de les concepcions substancialistes de la ment, Sanfèlix manté obert el qüestionament filosòfic, sobretot des d'una perspectiva crítica que confia en la disposició positiva de la raó per tal d'aconseguir un cert aclariment del que sabem.

L'obra es desplega en una introducció i tres apartats. De fet, una extensa introducció, dues grans parts, i una breu tercera part que correspon a la conclusió. La introducció tracta des de la gènesi fins a la destrucció de la teoria del coneixement i de la filosofia de la ment. Ve a ser una documentada *genealogia* des de l'obscur origen d'una disciplina que es deixa difícilment anomenar sense polèmica (teoria del coneixement o epistemologia) fins a la destrucció de la teoria del coneixement en una més recent «teoria de la ment». Sanfèlix se'ns descobreix com un partidari de Rorty, amb importants matisos, respecte de la relació de la teoria del coneixement amb la modernitat (lamentem ara no poder atendre aquests matisos, però animem al lector a cercar-los, perquè és segurament en allò que aquí no podem dir que el llibre que recensionem aconsegueix un valor singular: fruit d'una meditació i d'una contrastació en el treball acadèmic universitari docent, el llibre està ple de riquesa i en aquest espai no es pot atendre amb la justícia que correspon a un llibre de qualitat). Encara en la introducció, en l'apartat quatre, reproduïx el recorregut genealògic, en aquest cas per a la «filosofia de la ment». La conclusió d'ambdós moviments es concentra en les dificultats que impliquen. L'apartat cinquè de la introducció és singular (i no només perquè no aparegui consignat en l'índex): es titula «La destrucció de la teoria del coneixement i de la teoria de la ment» (amb aquest títol no és estrany que els follets d'impremta –o de l'ordinador– se l'hagin deixat de banda a l'hora de fer l'índex). La singularitat em sembla que descansa en què retrata perfectament el que el llibre pretén i que manifesta amb claredat des de quina posició s'escriu el llibre. Em permeto una breu transcripció: «Ni la teoría del conocimiento, ni la filosofía de la mente, sobre todo cuando se construyen desde coordenadas analíticas o posanalíticas, son disciplinas que muestren un alto nivel de autoconciencia histórica. A veces, incluso se hace blasón de ello. La historia se equipara a filología y queda desplazada a una posición de espera para cuando

no haya algo más interesante que hacer. / Pero con ello mismo, lo que se demuestra es que la falta de autoconciencia histórica no es, en absoluto, un rasgo accidental de estas disciplinas. [...] Ahora vemos que la caracterización de los rasgos de la teoría del conocimiento y de la filosofía de la mente que hemos dado más arriba va completamente en serio. El sujeto de la reflexión epistemológica y el filósofo de la mente se creen legitimados para la desvinculación, en este caso con la historia de la filosofía. [...] Ahora bien, mientras tales supuestos se mantengan en su calidad de tales, ni el epistemólogo ni el filósofo de la mente podrán tomar en serio las crisis de sus disciplinas [...] y el efecto perverso de ello es que la teoría del conocimiento y la filosofía de la mente empiezan a entrar en contradicción consigo mismas, les resulta imposible mantener la fidelidad a sus principios y a sus propósitos» (pp. 72-73). D'aquí la proposta de l'autor: mostrar la intencionalitat crítica d'aquestes disciplines portant a la llum la seva historicitat implícita, ço és, procedir a una deconstrucció de les mateixes en el sentit específic que Heidegger dóna al terme. I el recorregut per a tal procedir es fa concentrant-se en la qüestió de la justificació pel que fa a la teoria del coneixement, i en la consideració del problema ment-cos en la filosofia de la ment. D'aquí l'arquitectònica de les dues primeres parts: «Los avatares del fundamento» i «Mente y cuerpo. Unas relaciones aporéticas».

Breument, massa breument, mostrem l'esquema d'aquestes parts: «Els avatars del fonament», que tracta de la qüestió de la justificació en la teoria del coneixement, parteix de la consideració de la voluntat de fonamentació absoluta, segueix amb la consideració sobre els límits, continua amb la consideració del somni positivista i acaba amb la fallida del fonament i les perspectives de la teoria del coneixement (veritat i holisme, coneixement i praxi). «Ment i cos. Unes relacions aporètiques», tracta temàticament de ment i consciència, ment i conducta, ment i cervell, ment i funció, per acabar, després de la pretensió d'eliminació de la

ment, amb l'anomalia de la ment. El llibre reclama del lector la consideració atenta dels arguments i obre, en l'ús que fa dels grans autors clàssics i contemporanis sobre les matèries de les que tracta, la possibilitat de discrepar constructivament amb les seves anàlisis i també de contrastar-les amb d'altres. No s'amaga de ser una argumentació que permet ser completada, corregida i ampliada, com ho ha estat en el moment de la seva gestació. Fins i tot caldria emprendre en un altre moment el contrast amb els treballs dels professors Arce i Sales de la Universitat de Barcelona per trobar els punts de complement i de tensió segurament fructífera en la qüestió de la subjectivitat i la situació del coneixement en funció de l'orientació. Però, per anar enllestint i fer l'avís de rebuda i el senyal al futur lector, anem un moment a la tercera part del llibre «A modo de conclusión: problemas abiertos». Que siguin oberts aquests problemes és el que deixa un bon regust al final de la lectura del llibre. L'esforç que reclama del lector aconsegueix fer-ne

d'ell un company en l'esforç d'aclariment crític.

La conclusió del llibre de V. Sanfèlix porta, pel que fa a la teoria del coneixement, a desembocar en una teoria de la racionalitat que s'ocuparia, entre d'altres, de tres qüestions fonamentals: la del problema de l'objectivitat, el del relativisme i el dels fins de la raó. La fallida del projecte epistemològic clàssic no suposa la liquidació dels problemes clàssics, sinó la seva reformulació. Pel que fa a la teoria de la ment, partia de les reflexions sobre la ment «cartesiana» que desembocaven en un seguit d'apories. La posició de l'autor va determinant-se sobretot en la suposició d'un cos-subjecte organ d'un poder motor, o sigui, essencialment agent. Des de la disposició d'agent s'aconseguiria una cert coneixement de si mateix i una idea alternativa a la idea humeana de la causalitat. Des d'aquestes posicions proposa una superació del mecanicisme «cartesià». El llibre queda al final obert a un projecte de racionalitat del que restem esperant posteriors desplegaments.

Josep MONSERRAT MOLAS